

דו- שיח משה יתרו

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבֵּב בְּרֵעוּאֵל הַמְדִינִי חֲתָן מֹשֶׁה נִסְעִים אֲנִיחֵנו אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֲתָנוּ לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהַטְבְּנוּ לָךְ כִּי־ה' דָּבַר־טוֹב עָלֶיךָ אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם־אֶל־אֶרֶץ וְאֶל־מִוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֲנִי וְהַטְבְּנוּ לָךְ עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲתָנִי בְּמִדְבָּר וְהֵייתָ לָנוּ לְעֵינָיִם: וְהִיא כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהִיא הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהַטְבְּנוּ לָךְ: (במדבר י כט-לב).¹

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנִיו וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ: (שמות יח כז).²

ספרי זוטא במדבר פיסקא י סימן כט – דושנה של יריחו³

"נוסעים אנחנו ... אל המקום אשר אמר ה' אותך אתך לך" - לך הוא, אין לגרים חלק בו. שלא תהא סבור שאת בא ונוטל כאחד מן השבטים ועכשיו אתה אומר לי הטעיתני. אלא על מנת כן את בא, על מנת שאין לגרים נחלה בארץ. אעפ"כ: "לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל" - והלא בכל השעות המקום מדבר טובות על ישראל! אלא המקום אמר לנו להיות מטיבים לגרים ולך אנו מטיבים מכל הגרים. ומה היתה הטובה שהטיבו לנו? כשבאו לארץ ישראל הפרישו דושנה של יריחו חלק בראש ואמרו: איזה שבט שיעלה בית המקדש בתחמומו יהי נוטל את יריחו ואת תבואתה תחת מקום בית המקדש ... ונתנו אותה ליתרו והיה אוכל פירותיה ארבע מאות וארבעים שנה⁴ ... באותה שעה כשנבנה המקדש לה' הלכו להם שנאמר: "ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה" (שופטים א טז).⁵

ספרי זוטא במדבר פיסקא י סימן ל – יש לי ארץ, נכסים ומשפחה

"וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם אֶל אֶרְצִי" - אמר לו: אם בשביל ארץ אם בשביל נכסים אני הולך, יש לך אדם שיש לו ארץ ואין לו נכסים, יש לו נכסים ואין לו משפחה. אני איני כן, אלא יש לי ארץ ויש לי נכסים ויש לי משפחה ומקום היה בעירי. אם לא אלק בשביל ארצי, אלק בשביל משפחתי. אם לא אלק בשביל משפחתי, אלק בשביל ארצי.⁶

¹ פרק י בספר במדבר עוסק כולו במסע המחנות והדגלים. (ראו דברינו [איש על דגלו](#) בפרשת במדבר). הפרק פותח בציווי "עשה לך שתי חצוצרות כסף" ומסיים ב"ויהי בנסוע הארון". וביניהם, בפסוקים כט-לב, נמצאת "פרשה קטנה" בה מנסה משה לשכנע את חותנו, [הוא חובב הוא רעואל הוא יתרו](#), להצטרף אליהם במסעם במדבר ולבוא איתם לארץ ישראל, ככתוב: "לכה אתנו והטבנו לך". אך יתרו מסרב ואומר: "כי אם אל ארצי ומוולדתי אלך". משה חוזר ומבקש: "אל נא תעזוב אותנו ... והיית לנו לעיניי" ומבטיח פעם שנייה "והטבנו לך". ומפשט הפסוקים לא ברור אם בסופו של דבר נעתר יתרו לבקשת חתנו אם לאו.

² פסוק זה נראה כאילו חותם את הפסוקים הקודמים ויכול לכאורה לפתור את השאלה שהצגנו בהערה הקודמת. אלא שהוא לקוח ממקום אחר, מפרשת יתרו בספר שמות. שם מסופר על המפגש של משה עם חותנו לאחר יציאת מצרים – "אני חותנך יתרו בא אליך" (ראו שמות רבה כז ב איך יתרו מבקש ממשה שיקבל אותו ואיך הקב"ה מצווה על משה לצאת לקראת חותנו, בדברינו [ציפורה ומשה](#)). גם שם הכל מרוכז בפרק אחד, פרק יח: יתרו בא, מסייע למשה בהקמת מערכת הדין וחזר לארצו. אם נחבר שתי פרשיות אלה – סיפור יתרו בספר שמות והסיפור בפרשתנו - נראה שיתרו לא נענה לבקשת משה ובוחר לחזור לארצו. אם אין קשר בין הפרשיות, אז השאלה נשארת פתוחה. אבל על כך נדון בהמשך. תחילה נבחן את הדו-שיח עצמו שבין משה ליתרו.

³ המקור המדרשי העיקרי לנושא שלנו הוא מדרש ספרי על פרשתנו הן ספרי הרגיל והן ספרי זוטא. ניסינו להביא את המדרשים בהתאמה לדו-שיח שבין משה ליתרו כפי שהוא מופיע במקרא (ראו שוב הפסוקים והערות 1,2 לעיל). חלק מהמדרשים והפרשנים קצת מערבים את דברי משה הראשונים והשניים ומתקבל לעתים הרושם שדברי יתרו היו תשובה לדברי משה וכאילו הוא שאמר את המילה האחרונה. אנחנו, כאמור, נשתדל להיצמד לסדר המדרשים על המקרא כסדרו.

⁴ מספר השנים שעברו מיציאת מצרים ועד חנוכת מקדש שלמה פחות ארבעים שנות הנדודים במדבר. ראו מלכים א ו א: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל ... ויבן הבית לה".

⁵ ראו בהמשך המדרש שם שכאשר פינו בני הקיני מצאצאי יתרו את דושנה של יריחו עבור בני בנימין שוויתרו על חלק מנחלתם לטובת בית המקדש, הם עולים לירושלים ומצטרפים ללומדי התורה שם. וגם שם יש בעיה בקבלתם באופן שלם ומלא לחבורת הלומדים "הלכו ומצאו את יעבץ יושב בבית המדרש וכהנים ולוים ומלכים יושבין עמו וכל ישראל יושבין שם, אמרו: אנו גרים איך נשב עם אלו? מה עשו? ישבו על שערי בית המדרש והיו שומעין ולומדין וישראל מִסְקִין להם". את מעורבות יתרו וצאצאיו בלימוד התורה עוד נראה בהמשך. כאן נדגיש רק את כנות המדרש שלא מחדד ושמ בפי משה את האמת ההלכתית שאין לגרים נחלה בחלוקת הארץ לשבטים. הגם שלהלכה מובא בירושלמי ביכורים פרק א הלכה ד: "בני קיני חותן משה מביאין וקורין, דכתיב: לכה אתנו והטבנו לך" (ולעניין גרים וביכורים, ראו מסכת ביכורים א ד בפירוש קהתי שם שסיכם את הדברים והביא את שיטת הרמב"ם כירושלמי וכשיטת רבי יהודה שם שגר מביא וקורא. מה טעם? "כי אב המון גוים נתתיך", ראו דברינו [מסכת ביכורים](#) בפרשת כי תבא), אבל לשיטת מדרש זה שכנראה חולק על הירושלמי, משה לא מסתיר מיתרו את ההלכה שאין לגר חלק בנחלת ארץ ישראל המקורית לשבטים בעת הכיבוש וההתנחלות ואיננו מנסה לפות את הכלה ולשכנע את יתרו בהבטחות שוא.

⁶ על רקע דבריו של משה במדרש הקודם, נראים דבריו של יתרו כאן כנים וקצרים: תודה לא, יש לי ארץ וגם מולדת וגם נחלה כבר יש לי. ראו אבן עזרא על הפסוק: "אל ארצי - שאדור שם היום ושם נולדתי". על דרך האסוציאציה המדרשית, אפשר להפליג ולומר שבדברים אלה של יתרו יש תוכחה עקיפה לאברהם ולמשה. יש בהם תוכחה לאברהם שגם הוא נוקט בדיק באותה לשון

דבר אחר: "ויאמר אליו לא אלך" - למה חזר לארצו? ... אלא כך היה יתרו מחשב ואומר: וכי מה הנר הזה בין חמה ללבנה? משה חמה ואהרן לבנה, מה אור יש לי ביניהם? אלא הריני הולך לארצי ומגייר את כל בני מדינתו ומכניסן תחת כנפי השכינה. לפי כך הוא אומר: "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך". יכול הלך ולא עשה? תלמוד לומר: "ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים ... וישב את העם" (שופטים א טז) מלמד שהיה עמהן עם רב.⁷

דבר אחר: "ויאמר אליו לא אלך" - למה חזר לארצו? אלא כך היה יתרו מחשב ואומר: כל השנים הללו היו בני אדם מפקידין אצלי פקדונות שאני הייתי הנאמן שבעיר, ואם אני מניחן והולך לי הן אומרין ברח לו יתרו ולקח כל פקדונותיו ונתן לחותנו. נמצאתי מוצא שם רע עלי ועליך. אלא הריני הולך ומחזיר את כולן.⁸

דבר אחר: "ויאמר אליו לא אלך" - למה חזר? אלא היה מחשב ואומר: השנה הזאת שנת בצורת היתה ואני לוייתי ופרנסתי את העניים ואם אין אני הולך ופורע את החובות נמצאתי מחלל שם שמים. אלא הריני הולך ופורען.⁹

ספרי במדבר פסקא פ

"ויאמר אל נא תעזוב אותנו" - אין נא אלא לשון בקשה. אמר לו: ... עכשיו ישראל אומרים לא נתגייר יתרו מחיבה, כסבור היה יתרו שיש לגרים חלק בארץ ישראל, עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו ... כסבור היה יתרו שמתנתו מרובה, עכשיו שראה שמתנתו מועטת הניחן והלך לו.¹⁰

דבר אחר: כסבור אתה שאתה מרבה כבוד המקום, אין אתה אלא ממעט. כמה גרים ועבדים אתה עתיד להכניס תחת כנפי השכינה. "והיית לנו לעיניים" - שלא תנעול דלת בפני הגרים הבאים לומר אם יתרו חותנו של מלך לא קיבל עליו, קל וחומר לשאר בני אדם.¹¹

כאשר הוא שולח את עבדו זקן ביתו להביא אישה ליצחק: "כי אל ארצי ומולדתי תלך" (בראשית כד ד) וכבר התקשו המפרשים שאחרי שהקב"ה אומר לאברהם "לך לך מארצך וממולדתך ... אל הארץ אשר אראך" ולאחר כל השנים שגר בארץ המובטחת לו ולזרעו, עדיין הוא קורא לארץ ממנה יצא בדבר ה' "ארצי ומולדתי". אולי גם על פרידתו מלוט. ראו רמב"ן בראשית יב א. ויש בהם תוכחה למשה שנראה כאיש מצרי וקרא לבנו בכורו גרשם - גר הייתי בארץ נכריה. ראו דברים רבה ב ח: "אמר ר' לוי: אמר לפניו: רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ? אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו". יתרו עכ"פ הודה בארצו ובמולדתו! ועדיין ההצעה של משה: "לכה והיית לנו לעיניים" במדבר, אבל כשנבוא לארץ אתה תהיה אזרח מדרגה שנייה, צריכה עיון רב, הן ביחס הפרטי ליתרו והן ביחס הכללי וההלכתי לגרים וקבלתם.

⁷ חזרנו לפסוק בספר שופטים ממנו לומדים שהיה קשר עם בני הקיני שנמשך אחרי ההתנחלות בארץ בתקופת יהושע, משמע יתרו לא נפרד לגמרי ממשו. ומחלקאים מצליחים בדושה של יריחו במשך 440 שנה עוברים בני הקיני ללמוד תורה בבית מדרשו של יעבץ בירושלים. ראו המדרש הציורי באבות דרבי נתן נוסח א פרק לה: "אמר יהושע באותו שעה: יודע אני שבית הבחירה עתידה לקבע בין תחומי של יהודה לבנימין אלך ואתקן דושה של יריחו. ומי אכלה כל אותן השנים? בני קני חותן משה שנאמר: ובני קני חתן משה עלו מעיר התמרים. אמרו כשיגלה הקב"ה את שכינתו עתיד לשלם שכר טוב ליתרו ולבניו ... בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה הניחו הכל והלכו. להיכן הלכו? אצל יעבץ ללמוד תורה ונעשו עם למקום". אפשר שסיום זה שנעשו בני תורה מוצג דווקא על רקע סירובו הראשוני של יתרו להישאר עם משה ואהרן וליפול בין שני המאורות, החמה (משה) ואהרן (הלבנה). הוא מעדיף להתרחק מהם ולפתוח לו קהילה משלו ...

⁸ ראו דברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#) בפרשת וארא, שמשה לא הלך בשליחות ה' לגאול את בני ישראל ממצרים, עד שלא הסדיר את על עסקיו, הבטחותיו ושבועתו ליתרו. עד שלא העביר את הצאן למישהו אחר. יתרו עונה כאן למשה באותה מידה. חילול שם שמים והגינות בין אדם לחברו, גם עם עובדי כוכבים, הם מעל לכל. זאת ועוד, ראו שמות רבה א לב שיתרו מאס בעבודה זרה "וביסר עליה והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה. וקרא לבני עירו ואמר להם: עד עכשיו הייתי משמש אתכם מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר עמד והוציא כלי תשמישי עבודת כוכבים ונתן להם הכל, עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו". לפיכך נרדפו בנותיו ולפיכך היה לו חיבור מידי עם משה. וכאן הוא חוזר אל אותו מקום בו נרדף ולוא על מנת שלא יצא עליו (ועל משה?) שם רע! ואפשר שעשינו כאן חיבור מדרשים שונים.

⁹ וכך גם במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יח כז - וישלח. יש פה קשר מעניין עם מגילת רות שאחר כותלנו. על אלימלך שעוזב את הארץ בשנת בצורת אומר מדרש רות רבה א ד: "למה נענש אלימלך? ע"י שהפיל לבן של ישראל עליהם. (משל) לבולטיסן שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת והוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון. כיון שבאת שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעילת בסידקי וקופתה בידה, והיו בני המדינה אומרים זהו שהיינו בטוחים עליו שאם תבוא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו עשר שנים ... כך אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור, וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסובין פתחי, זה בקופתו וזה בקופתו, עמד וברח לו מפניהם". יתרו הגוי שהתגייר מוצג כדמות נגדית לאלימלך מבית לחם יהודה. וברוב שנים אנו קוראים את שבת בהעלותך סמוך לחג השבועות (שבת ראשונה או שנייה לאחר החג).

¹⁰ כוונת משה (הדרשן בשמו) היא לטובה, אך איזה מן נימוק הוא זה? זה מה שישכנע את יתרו אחרי שכבר ענה בראש מורם בתגובה להצעה הראשונה "כי אם אל ארצי ומולדתי אלך"? ככה משכנעים? בנימוקים שליליים? ככה עכ"פ גם המדרשים הבאים שמן הסתם מציגים אסכולה אחרת. האם מטרתה של דרשה זו היא לתקן את הרושם הקשה של דברי משה בדרשת ספרי זוטא לעיל שאין לגרים נחלה בארץ? בין כך ובין כך, לא נראה שזה מה שיגרום ליתרו לשנות את דעתו התקיפה והברורה כפי שהובעה במדרש הקודם. דווקא פשט הפסוקים נראה הרבה יותר משכנע.

¹¹ יתרו הוא אב לגרים - ממנו יראו שאר העולם ויבואו לחסות תחת כנפי השכינה. משה מטיל כאן מעמסה מוסרית על יתרו שאם לא יתגייר הוא נועל דלת בפני הגרים לעתיד לבוא. לצד ההלחצה של יתרו, משתמע ממדרש זה והסמוך לו, יחס מאד חיובי ואוהד לגרים משום שהצטרפותם לעם ישראל היא עדות לערכו וצדקת דרכו של עם ישראל.

"כי על כן ידעת חנותנו במדבר", אמר לו: אילו אחר שלא ראה נסים וגבורות במדבר והניח והלך לו, כדאי הוא הדבר. אתה שראית תניח ותלך לך? "אל נא תעזוב אותנו" - ר' יהודה אומר: אמר לו: אתה הוא שראית חן שניתן לאבותינו במצרים, שנאמר: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים" (שמות יב לו) תניח אותנו ותלך לך? אל נא תעזוב אותנו.¹²

דבר אחר: "והיית לנו לעיניים" - אפילו אין דַיִךְ אלא שתהא יושב עמנו בסנהדרין ותהא מורה בדברי תורה. **דבר אחר:** "והיית לנו לעיניים" - אפילו אין דיינו אלא שכל דבר ודבר שנתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו בו, כענין שנאמר: "ואתה תחזה מכל העם" (שמות יח כא). והלא אף ביד משה היה מסיני, שנאמר: "וצוך אלהים ויכולת עמוד" (שם כג) ולמה נתעלם ממשה? - לתלות זכות בזכאי כדי שיתלה הדבר ביתרו.¹³

דבר אחר: "והיית לנו לעיניים" - שתהא חביב עלינו כגלגל עיניים, שנאמר: "ואהבתם את הגר" (דברים י ט) "וגר לא תלחץ" (שמות כג ט) "וגר לא תונה ולא תלחצנו" (שם כב כ).¹⁴

רבי בחיי בן אשר במדבר י לא – מה פשר "והיית לנו לעיניים"?

"והיית לנו לעיניים" - להורות לנו הדרך. ויש לשאול: כיון שישראל היו נוסעים על פי הענן והוא המורה להם הדרך, מה צורך היה להם ביתרו? אבל משה אמר כן כדי לחזק לב קטני אמנה שהיו ביניהם אשר לבם היה יותר מתנחם ומתחזק במנהיג בשר ודם.¹⁵

או יאמר: "והיית לנו לעיניים", לעדות בפני האומות ממה שראית בעיניך האותות והמופתים הגדולים ויראו ויקחו מוסר ויכנסו תחת כנפי השכינה, וזה דעת אונקלוס ע"ה שתרגם: וגבורך דאתעבידא לנא חזיתא בעינך.¹⁶ ובמדרש (ספרי פ): "והיית לנו לעיניים" - כל דבר המתעלם מעינינו תהא מאיר עינינו. דבר אחר: תהא חביב עלינו כגלגל עינינו, שנאמר (דברים י ט): "ואהבתם את הגר".¹⁷

רש"י שמות פרק יח פסוק יג – יתרו חזר לארצו

אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שילוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שניה, שהרי נאמר כאן: "וישלח משה את חותנו" ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה: "נוסעים אנחנו אל המקום ... אל נא תעזוב אותנו". ואם זו קודם מתן תורה, משלחו והלך, היכן מצינו שחזר? ואם תאמר: שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה! - הוא חובב הוא יתרו, שהרי כתיב: "מבני חובב חותן משה" (שופטים ד יא).¹⁸

¹² היכן ואיך ראה יתרו כל מה שאירע לעם ישראל במצרים והוא שוכן בעומקו של מדבר סיני לשם ברח משה? ראו המדרשים שיתרו היה מבאי בית פרעה, כגון שמות רבה א כו במבחן הגחלת והזהב של משה. ראו גם שמות רבה כז ו: "עמלק ויתרו היו בעצה עם פרעה". מתן מחסה למשה הנרדף ע"י יתרו היה מעשה מאד אמיץ מצדו. המשולש: פרעה - יתרו - משה צריך עיון.

¹³ כאן יש פנייה שאולי יכולה לשכנע. לא "אין דייך", אלא "אין דיינו". לא לטובתך ולמענך אני מבקש שתלך עמנו, אומר משה ליתרו - אתה יודע מה טוב לך. אלא למעני ולמען העם אני מבקש. "והיית לנו לעיניים". אנחנו מאד זקוקים לך - אל נא תעזוב אותנו". ראו רמב"ן כאן "כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעיניים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה" (רמב"ן לשיטתו בפרשת השבוע הבא "שלח לך אנשים"). בהקשר ההליכה בתורה, לפחות, המדרש עצמו מאיר עיניים ואומר שאכן, זקוקים אנו לאדם כיתרו שיאיר עינינו בתורה ובהלכה. ראו מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק י: "שאם נטעה בדבר אתה תאיר עינינו כשם שעשית בדיינין". יש כאן המשך עקבי וישיר לתפקידו של יתרו בהקמת מערכת המשפט הראשונה בתולדות עמנו, ערב מתן תורה, כפי שמספרת התורה בפשטות בספר שמות פרק יח. ראו דברינו [פרשת מינוי הדיינים](#) בפרשת יתרו.

¹⁴ יתרו הוא אב לגרים, לא רק במשמעות שראינו לעיל במדרש, שממנו יראו שאר העולם יבואו לחסות תחת כנפי השכינה, אלא גם במשמעות פנימית של העמדת עם ישראל בניסיון כיצד הם מקבלים את הגרים. האם הם באמת רואים בגר את גלגל עיניהם, או שמא רק את גלגול עיניהם, בפרט בעת ההליכה במדבר "הגדול והנורא", אבל כשיגיעו לנחלה בארץ: תודה רבה יתרו (היית לנו ליתרון, עכשיו אתה מיותר ...). קבלת הגר היא עדות וזכר ליציאת מצרים וקבלת התורה. קבלת הגר היא תמונת ראי פנימית. ראו דברינו [כולנו גרים](#) בחג השבועות. ומדרש ספרי זוטא י כט בו פתחנו היה ונשאר בצריך עיון גדול.

¹⁵ הדרשות הנאות על בקשת משה שיתרו לא יעזוב את עם ישראל ויהיה להם לעיניים וידע חנותם במדבר, מתעלמות מהשאלה הגדולה מדוע נזקק לכך משה? מספר פסוקים קודם, בתיאור מסע המחנות כתוב: "על פי ה' יחנו ועל פי ה' ייסעו" ופעמים רבות מודגש במקרא שכל מסע בני ישראל במדבר היה ניסי ובהשגחה צמודה של ה'. והנה צריך את יתרו! הוא העיניים של משה והעם במסעם וחנותם?! נראה שרבי בחיי בן אשר הוא מהמפרשים והמדרשים המעטים שמתעכבים על שאלה זו, להוציא אולי פירוש רשב"ם (פרק י פסוק לא) ואחרים שפשוט מנסים להמעיט בעניין ולומר שמדובר כאן רק בעצה טובה: "כי על כן - אשר ידעת ונתתה על לב צרכינו בחנותינו במדבר וגם הייתה לנו לעיניים לתת לנו עצה טובה כדכתיב בוישמע יתרו, דוגמת עינים הייתי לעיור (איוב כט טו)". רבי בחיי בן אשר מציע פתרון אנושי של 'קטני אמונה' מבני ישראל שרצו לראות 'מנהיג בשר ודם' לצד ההנהגה הניסית של הענן ושל המסעות על פי ה' וביד משה.

¹⁶ יתרו יעביר את בשורת גאולת ישראל לשאר העמים.

¹⁷ אך נראה שגם רבי בחיי, לאחר ששאל את השאלה המרכזית הנ"ל מדוע צריך ליתרו אם העם נוסע עפ"י ה', מעדיף את תשובת המדרשים. נראה שהוא מבין שגם המדרש היה מודע לשאלה קשה זו ולפיכך הוא 'בורח' לדרשות על "והיית לנו לעיניים" במשמעות של גרות, לימוד תורה, ישיבה בסנהדרין, כולל אזכור יתרו כמייסד מערכת בתי הדין הראשונה בישראל.

¹⁸ לפי רש"י (ראו דבריו שם במלואם) שתי הפרשיות בהן נזכר יתרו, זו שלנו זו שבפרשת שמות (הפסוקים שהבאנו לעיל) עניין אחד הם. זאת, בהתאמה לשיטתו לפיה כל פרק יח שבשמות, פרשת מינוי הדיינים, אירעה לאחר מתן תורה (שעל זה בעיקר הוא דן שם).

רמב"ן שמות פרק יח פסוק א – יתרו הלך וחזר והסתפח לעם ישראל

וכן נראה לי שאמר כאן וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו, שהיה זה בשנה הראשונה, והלך לו אל ארצו וחזר אליו. ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני כי קרוב הוא למדין, כמו שהזכרתי, שהרי בנסוע המחנה באייר בשנה שנייה כשאמר לו משה נוסעים אנחנו לכה אתנו (במדבר י כט). וענה אותו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך (שם ל). התחנן לו משה מאד ואמר לו אל נא תעזוב אותנו וגוי והיית לנו לעיניים, והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך (שם לא לב). ולא השיב אותו דבר. ונראה שקבל דבריו ועשה כרצונו ולא עזבם.¹⁹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו פירוש ספורנו שהולך בדרכו של רמב"ן ומבסס את פירושו על ההבחנה בין לנסוע ובין ללכת ובין טובה חומרית לרוחנית, ולצד פירוש העניין כפשוטו מפליג גם ל"עולמות גבוהים". ראו גם פירוש רש"ר הירש, שמסכם את הצד ההיסטורי של סיפור יתרו ובניו לאורך הדורות ממש ועד שאול ושלמה. וגם הוא הולך כשיטת רמב"ן שיתרו נשאר והסתפח אל בני ישראל. ומפשט הפסוקים בפרשתנו, גם בלי לחַבְרָה לספר שמות לפסוק "וישלח משה את חותנו", נראים הדברים יותר כרש"י וסיעתו.

מים אחרונים 2: נחזור למדרש ספרי זוטא י כט לעיל שמסביר שיתרו ובניו זכו לדושנה של יריחו כפיקדון עד שיבוא מי שבית המקדש נפל בחלקו (ונגרע מנחלתו) ויקבל את דושנה של יריחו לצמימות. ובני בניו של יתרו עולים לירושלים לבית מדרשו של יעבץ (דמות מסתורית שיש לדון בה). נראה שבכך נסגר המעגל שנפתח בפרשת יתרו בה יתרו הוא שמייעץ למשה להקים את מערכת המשפט והדיינים.

ביקור יתרו אחד הוא ונמשך מאחרי יום הכיפורים של השנה הראשונה ליציאת מצרים שבו ירד משה עם הלוחות השניים ונאמר לו "סלחתי כדברך" ועד פסח שני שנזכר בפרשתנו ומסע הדגלים וההליכה לארץ ישראל (לפני חטא המרגלים שאותו נקרא בשבת הבאה). לפי שיטה זו יתרו חזר לארצו ולא נענה לבקשת משה להצטרף אל בני ישראל. ומהו "וישלח משה"? שליווה אותו ושלחו "בכבודו של עולם". למרות שלא שעה לבקשתו, נהג בו משה כבוד ואולי גם הבין לרוחו. באופן דומה גם דברי אבן עזרא (בשם רס"ג) בפירושו לשמות פרק יח פסוק א. לפי דעתו, כל סיפור יתרו, זה שבפרשתנו וזה שבפרשת יתרו – אחד הוא, ואירע בשנה השניה ליציאת מצרים, לאחר הקמת המשכן. בדומה לפסח שני שגם הוא בפרשתנו. תמיכה (מקור?) לשיטת רש"י נמצאת במכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דעמלק יתרו פרשה ב: "וישלח משה את חותנו, ר' יהושע אומר, שלחו בכבודו של עולם; ר' אלעזר המודעי אומר, נתן לו מתנות רבות; שמתוך תשובה שנתן לו אתה למד, שנאמר אל נא תעזוב אותנו. אמר לו: אתה נתת לנו עצה טובה ועצה יפה והמקום הודה לדבריך, אל נא תעזוב אותנו". והדברים נאמרים באופן ברור עוד יותר, במדרש תנחומא (בובר) פרשת יתרו סימן ו אשר ממש כורך את שתי הפרשיות ביחד: "ויבא יתרו חותן משה וגו' ויאמר אל משה אני חותנך וגו' ... מה עשה? כתב איגרת, וקשרה בחץ, וירה ובא החץ אצל משה וקרא אותה משה ויצא אצלו, שנאמר: ויצא משה לקראת חותנו. נכנס עמו למחנה. מה כתיב: ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם. משאכלו עמו, אמר: תן לי רשות שאלך לי למקומי. אמר לו משה: והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. אמר לו: מבקש אני לילך ולומר שבחו של הקב"ה במקומי. מיד: וישלח משה את חותנו". כל זה נשמע ביקור נימוסין משפחתי קצר למדי שאולי כל מטרתו היא להביא את ציפוריה ובניה אל משה. ראו שוב דברינו [ציפוריה ומשה](#) בפרשת יתרו.

¹⁹ ראו המשך דבריו שם. רמב"ן חולק על רש"י לאורך כל הדרך, בפרט שכידוע אין רמב"ן אוהב לשנות את סדר הפרשיות ולעקור ממקומן והוא ממעט מאד להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה". (ראו דברינו [בנושא זה](#) בפרשה זו). לפי שיטת רמב"ן, יתרו נפרד מבני ישראל בפרשת שמות והלך לביתו על מנת "לסגור את עסקיו" ולחזור למשה. והוא אכן חזר ונשאר (למרות שזה לא מוזכר במקרא, ראו שאלת רש"י "היכן מצינו שחזר"). רמב"ן מפרש את שתיקת יתרו להצעת משה בפרשתנו כהסכמה. הקושי העיקרי בשיטת רמב"ן הוא עצם הדיאלוג ודבריו של יתרו (הוא חובב) "כי אם אל ארצי ומולדתי אלך". מי שכבר הלך פעם וחזר (על מנת להצטרף לבני ישראל) לא ידבר כך. אבל רמב"ן לשיטתו, ומה שפירש בספר שמות, חזר ומפרש בפרשתנו וכאן הוא דווקא מתבסס על הדיאלוג ומסביר גם מה מחדש ומוסיף משה בסיבוב השני של דבריו ליתרו, אשר גרמו לו להשתכנע ולהצטרף לעם ישראל. ואלה דבריו של רמב"ן על פרק י פסוק כט בפרשתנו: "והנה משה חילה פניו ללכת עמהם ואמר לו סתם והטבנו לך - והוא חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בתוכם. ועל כן לא היה חפץ. וענה כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך - כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד. אז אמר לו משה: אל נא תעזוב אתנו - כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעיניים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה, ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו נטיב לך. רמז לתת לו אחוזה בארץ טובה בשכרו על טרחו ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ. ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן כאשר הזכרתי שם (שמות יח א). וכך אמרו בירושלמי (בכורים פרק א הלכה ד): בני קיני חותן משה מביאין וקורין, דכתיב: לכה אתנו והטבנו לך". ואם תקשה על רמב"ן את שאלת רבי בחיי לעיל למה נזקק עם ישראל לסיוע של יתרו? מן הסתם יענה רמב"ן את תשובתו הידועה לשאלה למה נזקקו בני ישראל לשלוח מרגלים, שהיה הדבר נכון לעשות: "כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להילחם בארץ נוכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ... וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות ... כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצוה בנלחמים להיחלץ ולהישמר ולארוב וכו'". כך בכיבוש הארץ וכך גם בהליכה במדבר. והנה כבר נגענו בפרשת השבת הבאה.